

Murat Mentef'in *Dublörün Dilemması* Adlı Romanında Dil Sapmaları

Arş. Gör. Duygu Özge Demir

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ozgedemir@hacettepe.edu.tr

Arş. Gör. Ayşe Kılıç

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
aysekilic@hacettepe.edu.tr

Özet

En temel anlamıyla sapma, sözcüklerin ses, biçim, sözdizimi ve anlam özelliklerinde bilinçli veya bilinçsiz olarak değişiklik yapmak, alışılmışın dışında dilbilgisel veya anlamsal değerlerde kullanmak anlamına gelir. Buna göre şair veya yazar yeni sözcükler türetebilir, sözcük içinde seslerle oynayabilir, sözdizimini bozabilir, akıldışı betimlemeler yapabilir. Değişimsel çözümleme çerçevesinde yapılan çalışmalar incelendiğinde sapma konusunun genellikle şiir dilinde ele alındığı görülmüştür. Hatta bunların çoğu İkinci Yeni şairlerinin şiirlerinde kullanılan örnekleri içermektedir. Dil, dinamik olduğundan süreç içerisinde dil kullanımları, anlatım ifadeleri fazlasıyla değişmiştir. Burada farklı olarak son dönem romancıları arasında sıra dışı bir yere sahip olan Murat Mentef'in *Dublörün Dilemması* adlı romanından yazımsal, sesbilimsel, sözcüksel, dilbilgisel, anlamsal vb. sapma türlerinden örnekler vermeye çalışacağız. Romanlarında farklı bir dilsel yapı kurgulayan ve şiir dili gibi bir üst dil kullanmayı amaçlayan Murat Mentef, eserinde yer verdiği sapma türlerinde dili deforme eder, zenginleştirmeyi amaçlar. Böylece yazarın, dilin anlamsal ve yapısal formunun dışında hareket etmesi, dilin anlatım olanaklarını genişletmesi ve geliştirmesi bağlamında önemlidir. İşte bu çalışmada bu anlatım olanaklarının ne şekilde kurgulandığı ve nasıl ele alındığı tespit edilecektir.

Anahtar sözcükler: *Murat Mentef, Dublörün Dilemması, sapma, değişibilim.*

Linguistic Deviations in Murat Mentef' Novel *Dublörün Dilemması*

Abstract

Deviation with the most basic sense means, making consciously or unconsciously changes in the sound, form, syntax and meaning feature of the words and using them in unconventional grammatical or semantic values. Therefore, a poet or a writer can derive

new words, play with sounds in the words, subvert the syntax, make irrational descriptions. When studies are examined within the scope of stylistic analysis, the subject of deviation generally was observed in the language of poetry. Moreover, most of them contain the examples used in the poems of the poets' of İkinci Yeni. Because the language is dynamic, the use of language and narrative expressions changes. Here, we will try to give orthographical, phonological, lexical, grammatical, semantic etc. types of deviations from the novel named *Dublörün Dilemması* written by Murat Menteş who has a remarkable place in recent scholarship. Murat Menteş who builds a different linguistic structure in his novels aims to use a meta language as poetic language and to enrich the language. Thus, the fact that the author writes out of the traditional semantic and structural form of the language is important as he expands and develops the possible ways of expression in language. Hence, this study aims to tackle such unconventional deviations.

Key words: *Murat Menteş, Dublörün Dilemması, deviation, stylistics.*

1. Giriş

Chomsky, dilbilim sınırlarının dışında kalan farklı yapı ve türevler ile dil arasındaki bağlantıları inceleyerek bunları dilin çeşitli bağlamlarda kullanımı sonucunda oluşmuş bir tür olarak kabul eder. Bu tür aslında sapma olarak da nitelendirilebilir. Üretimsel sözdiziminin gelişiminden sonra, dilbilim birçok sapma türünü açıkça ortaya koymuştur. Chomsky, anlambilimin ve istatistiksel dil çalışmalarının sapma üzerindeki yadsınamaz etki ve önemine rağmen, tespit edilen ve betimlenen birtakım gramatikal ifadeler yerine sözdizimsel yapının sapma ile doğrudan ilgisinin olduğunu belirtir (2002: 13-17).

Aristoteles, *Poetika* adlı eserinde, alışılmamış sözcüklerin kullanılmasıyla dilin gündelik ve kaba olmaktan kurtulacağını vurgular ve genel olarak *sapmayı yeni türetilmiş bir sözcük, uzatılmış ve kısaltılmış sözcükler ve değiştirilmiş sözcükler* şeklinde üç temel şekilde inceler (1976: 61-62):

- *boynuzlar* yerine *érnyges* (sürgünler)
- *rahip* yerine *âretêr* (ibadet eden)
- *krithê* (arpa) yerine *kri*
- *doma* (ev) yerine *do*
- *déxiteron* (daha sağ) yerine *dexion*

Leech, dilbilimsel veya diğer toplumsal normlar olarak kabul edilen bazı sapmaların artalanında (background) yeniden görülen bir tasvirin örneksemesine başvuru "önceleme (foregrounding)"¹ şeklinde özel bir adla anıldığını belirtmiş ve sanatsal sapmanın (artistic deviation), bir görme alanının öncelemindeki bir figür gibi otomatik bir şekilde kendi artalanından çıktığını ileri sürmüştür. Ayrıca bu kavramın şiire uygulanışının açık olduğunu belirterek öncelenmiş figürün dilbilimsel sapma, artalanın ise dil olduğunu ifade etmiştir (1969: 57).

Levin ise, belirli bir sapma türünden söz edebilmek için bir yapının bilinen kullanım düzeninin bozulmasından sonra sıradışı bir yapının ortaya çıkması gerektiğinden bahsetmiştir (1965: 226).

¹ *Önceleme* şiir dili ile günlük dil arasındaki başlıca ayırım etmenidir.

Türkiye’de ise sapma kavramı ilk kez Ünsal Özünlü tarafından ele alınmış, şiir dilindeki sapmalar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir (1982: 77-45). Leech’in çalışması ışığında, Özünlü, sapmaları, *yazımsal, sesbilimsel, sözcüksel, dilbilgisel, anlamsal, bölgesel, kesimsel ve tarihsel dönem sapmaları* şeklinde sınıflandırır.

Bunun dışında çalışmalarında sapma kuramına yer veren araştırmacılardan biri de Doğan Aksan’dır. Doğan Aksan, sapmanın, dilde bulunmayan yeni sözcük ve anlatım biçimlerini kullanma eğilimini içerdiğini, bu eğilimle dile yeni bir güç kazandırılıp göstergelerin ses ve anlam açısından daha etkili kılındığı, okuyan / dinleyenin zihninde yeni değişik tasarımlar ve duygu değerleri oluşturulduğunu dile getirir ve sapmaları *sözcüksel, biçimbilimsel, anlambilimsel, sessel-bölgesel ağızlara göre kullanımlar ve öteki sapmalar* şeklinde ele alır (2006: 166-183).

Nurullah Çetin dil sapmalarını yazım, ses, kelime, ifade, dil bilgisi, ödünç metinlere müdahale şeklinde ayırmıştır (2004: 166-184).

Doğan Günay ise bilinen sapma türlerinin yanında dilbilgisel zamanların alışılmışın dışında kullanıldığı “zamansal sapma” şeklinde bir türe daha yer vermiştir (2007: 304).

Bunların dışında Abdullah Harmancı, Hulusi Geçgel, Derya Yaylı, Zeliha Güneş, İbrahim Tüzer, Soner Akpınar- Erol Gökşen gibi isimlerin “sapma” konusu üzerine çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların ortak noktası bunların şiir dili üzerine olması bilhassa da şiirsel yapılanmalarını büyük oranda sapma eksenine dayandıran İkinci Yeni şairleri üzerine odaklanmasıdır. Ayrıca burada bu şairlerin şiirlerinde görülen sapmaları taklit eden pek çok amatör şairden de söz etmek mümkündür. Örneğin ilk kez Edip Cansever’in kullandığı “öpüşmelik” sözcüğü oldukça popüler bir söyleme sahip olup pek çok amatör şair ve yazarın kullandığı bir sözcüktür². Bunun yanı sıra son dönemlerde müzik sahasında dahi şairlerin kullandıkları sapmalardan esinlenilerek meydana getirilen besteler bulunmaktadır. Örneğin; 2014 yılının nisan ayında Eflatun adlı şarkıcı “Aşklambaç” adıyla bir şarkı çıkarmıştır. *Saklambaç* sözcüğünden esinlenerek ürettiği şarkı şu sözlerle birlikte görülmektedir:

“*Sen, aşklambaç oynadığım iyi ki sobelendiğim, kalbine saklanıp kaldığım o ilk kadınsın*”³
Biz yapılan çalışmalardan farklı olarak 2000 sonrası yazılmış bir roman olan *Dublörün Dilemması*’nda görülen dil sapmalarını ele alacağız. Ancak eserde anlamsal ve yazımsal sapmalar başta olmak üzere sapma kullanımı çok fazla olduğundan biz burada *dilbilgisel ve deyimisel* sapma türlerini ayrıntılı olarak inceleyeceğiz, diğer türleri ise kısaca örneklendireceğiz.

2. Romanda Görülen Dil Sapmaları

Dublörün Dilemması adlı romanda *sözcüksel, anlambilimsel, dilbilgisel, sesbilimsel, yazımsal, bölgesel, kesimsel, tarihsel dönem sapmaları ve deyimisel sapmalar* olmak üzere dokuz sapma türü görülmüştür:

² Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Akpınar, Soner ve Gökşen, Erol (2012). “Sapma Ekseninde Günlük Dil ve Şiir Dili Etkileşimi”. 5. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. 19-22 Aralık 2012, Denizli: Pamukkale Üniversitesi (Basılmamış Sempozyum Kitabı).

³ <http://www.muzikname.com/2014/04/eflatun-asklambac-sark-sozleri.html>

2.1. Sözcüksel sapmalar: Aksan, sözcüksel sapmayı, dilde var olan kök ve ek biçimbirimlerin yeni yeni birleşimler içinde, yeni öğelerin türetilmesinde kullanılması, dilde bulunmayan göstergelerden yararlanılması şeklinde açıklar (2006: 167). Yani, şair veya yazar bilinçli olarak sözcükleri farklı *türetme, ön veya son ek ekleme, birleştirme* gibi yollarla bağlam çerçevesinde bilinenin aksine değiştirebilir veya üretebilir. Ayrıca olağandışı ikilemelerin kullanılması da sözcüksel sapma türüne girmektedir. Örneğin; aşağıdaki cümlelerde, yazarın sıkça kullandığı *pafır pufur, kırış buruş* gibi ikilemeler sözlüklerde yer almayıp günlük dilde de kullanılmayan ilginç sözcüksel sapma örnekleridir. Bunların dışında (5)'te *hanım amca* şeklinde görülen sözcüğün, *örnekseme* yoluyla 'hanım teyze'den türetilmiş olması muhtemeldir.

- (1) *Gövedesine isabet eden mermi, şişman kadını kirlent gibi puflattı.*
- (2) *Muşamba gibi dümdüz olan yüzü, gülünce müşamba gibi kırış buruş oldu! (: 100)*
- (3) *Nuh, gözlerini Forvet'e çeviriyor: Forvet, kırış buruş gülümsüyor (: 130)*
- (4) *Kız besbelli ne Baudrillard'ı tanıyor ne de kitap imzalamanın anlamından haberdar: Pafır pufur gülüyor (: 162).*
- (5) *Konu komşu, hısım akraba arasında tam bir hanım amca olan İrfan Efendi, kıldan tüyden bahanelerle valideyi yumrukluyor, tekmiliyordu (: 224).*
- (6) *Bu kertenkelebeklerin yolculuk ettiği Gurita aslı feribot Sumatra Adası yakınlarındaki Malakka Boğazı'nda batmış (: 228).*

2.2. Anlambilimsel sapmalar: Yazınsal metinlerde kimi zaman mantık dışı bağdaştırmalar yapılabilir. Bu tür bağdaştırmalar ile yazar, sözcüklerin sözlük anlamları dışında yeni anlamlar yaratma eğilimindedir.

Aksan, şairlerin, sözcükler ve sözcüklerin bağdaştırılma biçimleriyle oynayarak dilde daha önce kullanılmamış türetme ve birleştirmelere gittiklerini ve böylece okuyana/dinleyene anlam bakımından daha güçlü bir dil sunarak onların zihninde yepyeni, değişik tasarımlar, imgeler oluşturmaya yöneltmekte olduklarını vurgulamıştır (2006: 176).

Geçgel, alışılmamış bağdaştırmaların, *genç kıskançlık, körpe kimya* örneklerinde olduğu gibi, bağdaştırılan öğelerin anlam açısından birbirleriyle uyuşmamalarından doğduğunu, yeni ve birbirleriyle bağdaştırılamayacak kavramların bir arada kullanılmalarından kaynaklandığını ileri sürmüştür (2004:6). İncelediğimiz örnekler bakacak olursak, (7)'de insana özgü olan *kekeleme*, "el"e aktarılmış; (9)'da ise bu örneğin tersine cansız bir varlığa ait olan özellikler insana aktarılmıştır. (11)'de *yumurtadan çıkan köpek* örneği mantık dışı bağdaştırmalardan biridir. Cohen, bu tür örnekleri, eylem, öznenin olası eylemlerinden biri olamayacağı için *yüklemse aykırılık* olarak değerlendirmektedir (1966: 98)⁴. Ayrıca (13)'te "katil" yerine *cinayet sanatçısı* kullanılması da alışılmamış bağdaştırmalardan biridir.

- (7) *Ellerim de kekeleyordu (: 222).*
- (8) *Babam İrfan Ferman, trafosu patlak, asitli bir adamdı (224).*
- (9) *Geline bıçaklanmış bir karpuz gibi gülümseyerek el sallamakla yetindim (: 90).*
- (10) *Aslına bakarsan pastörize süt emmiş bir kız var Taliha Teyze. Sıkı dur, her an elini öpmeye getirebilirim (:95).*
- (11) *Yumurtadan çıkan köpek (: 198).*
- (12) *Zehirli bir tilki, dikenli bir sırtlan! Hem duygusuz hem pervasız hem de leş gibi kurnaz (: 209).*
- (13) *İz bırakmayan, sürprizlerle dolu bir cinayet sanatçısı (: 210).*

⁴ Jean Cohen'in bu görüşü, Mehmet Yalçın, *Şiirin Ortak Paydası*, İkaros Yayınları, s. 117'den alınmıştır.

(14) İnce bir hıriltıyla "Ah be afacan oğlum, nerelerdesin?" diyerek bayat kurabiyeler gibi dağılmak üzere olan parmaklarını saçlarına daldırdı (: 214)

2.3. Dilbilgisel sapmalar: Genel olarak araştırmacılar tarafından dilbilgisel sapmalar sözdizimsel ve biçimbilimsel olmak üzere iki biçimde incelenmiştir (Aksan 2006: 174-175; Leech 1969: 44-46; Özünlü 1997: 137). Biz bu sapma türünü bulduğumuz örneklerden yola çıkarak *biçimbilimsel sapmalar* ve *dilin sapma eğilimli dinamikleri* olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz:

Biçimbilimsel sapmalar:

(15) *Ben doğarken ölmüşmüş annem. Babam da kayıpmışmış.* (: 44)

(16) *Taliha Teyze, senin çocukların varmış mıymış?*

(17) *Olmazmış mıymış, elbette varmışmış, lakin her biri başka diyarda; ..... kimi cıvar muhitlerdeymişmiş.*

Bilindiği gibi katmerli birleşik çekim esas fiil kipine *i-* fiilinin iki biçiminin üst üste getirilmesiyle oluşan bir çekimdir. Yukarıdaki cümlelerde öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti şeklindeki *ölmüşmüş* çekimi "dolaylılık" ifade eder. Dolaylılıkta, konuşur bir olayın oluşunun değil, oluş sonrasının, yani olayın anlatıldığı anın tanığıdır. Dolaylılık olarak ortaya çıkan bu olgu, Türkçede *evidensiyel* (kanıtsallık, delile dayalılık)⁵ kategorisiyle açıklanır ve *-miş* ve *-(y)miş* gibi ekler Türkçede *evidensiyel* kategorilerini oluşturan dolaylılık işaretleyicilerinden ikisidir. Ancak, *evidensiyel* konumuz dışı olduğundan burada daha fazla bundan bahsetmeyeceğiz. Burada bizi asıl ilgilendiren kısım *kayıpmışmış*, *varmışmış*, *muhitlerdeymişmiş* gibi örneklerde arka arkaya gelen *i-* fiilinin fiil köküne değil de isim köküne gelmesidir. Çünkü paragrafın başında da belirttiğimiz gibi birleşik çekim, asıl fiil kipine *i-* fiilinin bir biçimi, katmerli birleşik çekim ise buna *i-* fiilinin bir şekli daha eklenerek yapılır. Bu durumu Eski Türkçeden örnek vererek tanıklayalım:

TT "var": *varmışmış* < ET "bar" , **bar er-miş er-miş*

TT "kayıp": *kayıpmışmış* < ET **kayıp er-miş er-miş*

TT "öl-": *ölmüşmüş* < *ölmüş-i-miş* < ET *öl-müş er-miş*

Kısaca Eski Türkçede tanıklandığı üzere *i-* fiilinin iki biçiminin arka arkaya isim kökünün üzerine getirilmesi dilbilgisel değildir. Bu bakımdan biz, *kayıpmışmış*, *varmışmış*, *muhitlerdeymişmiş* gibi yapıları dilbilgisel sapma olarak kabul etmekteyiz.

Dilin sapma eğilimli dinamikleri

Dil, dinamik olması sebebiyle diğer işaret sistemlerinden ayrılır. Yeni anlamlar türeterek yeni ifade biçimleriyle ihtiyaçlara cevap verir. Ancak dillerin dinamikliği sadece sözcüklerle sınırlı olmayıp ihtiyaç halinde yeni ses, biçim, sözdizimi kalıpları da geliştirir. Yani, bir ana dili konuşuru daha önce hiç kimsenin kullanmadığı bir sözcüğü türetebilir ya da hiç kurulmamış bir cümleyi kurabilir. Örneğin; mısır patlatma makinesi yerine *patırkaç*, kaşık yerine *döndürek*, düdük yerine *öttürek* sözcüklerinin kullanıldığı görülmüştür (Yılmaz; Demir 2010: 6). Aşağıdaki örneklere bakmak gerekirse;

(18) *Biz son sürat uzaklaşırken geride polis sirenleri ötüşüyordu.* (: 263).

(19) *Arkasından bakınca, limonata dolu bardakların birinden diğerine atlayıp duran Japon balıklarını gördüm! ..... Bu arada, pastanenin duvar kağıtlarında mor kertenkeleler geziniyordu... Bende atipik şizofreni var ve sürekli halüsinasyonlar görüyorum. Fakat hepsi bu. Yani garson felci*

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurettin Demir. (2012). "Türkçede Evidensiyel". *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*: 62: 97-117.

olmayabilir, duvarlarda kertenkeleler cirit atmıyor olsa gerek ve limonata bardaklarında yüzen Japon balıkları da muhtemelen var değiller. (: 21)

öt-, sadece hayvanlara addedilen bir fiil iken (18)'de *sirenlerin ötüşmesi* şeklinde kullanılmıştır. Yani cansız bir varlık olan *siren* için metaforik bir kullanım ortaya çıkmıştır. *öt-* fiiline tarihsel olarak baktığımızda; 1. *geçmek, aşmak*; 2. *teke melemek* (TS 1971: 3134-3135); 3. *ötmek* anlamlarına geldiği görülür. EDPT'de *öt-* fiilinin, genellikle kuşların şarkı söylemesi anlamında kullanıldığı ve insanların şarkı söylemesi anlamında asla kullanılmayacağı belirtilmiştir. KB, Muh. Mel. Kutb, TTS IV, Rumi gibi eserlerde bu durum tanıklanmaktadır (1972: 39b).

(19)'da ise yazar, görüldüğü üzere varsayımını desteklemek amacıyla *muhtemelen* belirteciyle beraber *var değiller* ifadesini kullanmıştır. Ancak, *muhtemelen* belirtecinden sonra kullanılması beklenen *yoklar* yüklemidir. Normalde *yok değiller* gibi yapılar dilde sık kullanılan olumsuzlamalardandır. Burada bağlamdan anladığımız kadarıyla yazar şizofren olduğundan zihin bölünmesi yaşamaktadır ve üstbilişsel düzlemde *mor kertenkeleler* ve *Japon balıklarının* olmadığını bilirken bilişsel düzlemde onların var olduğuna inanmaktadır. Yazar, içerisinde bulunduğu belirsizliği vurgulamak amacıyla *muhtemelen var değiller* gibi bir ifadeyi tercih etmektedir. Bu bakımdan biz, bu tür bir yapıyı “sapma eğilimli dinamik” olarak ele almaktayız.

Yukarıda bahsedilenler dâhilinde, dilin dinamik olması sebebiyle zamanla dilde kullanım farklılıkları ortaya çıkabilir ve bu farklılıklar “bozulma” olarak algılanabilir. Ancak örneklerde de görüldüğü üzere bunlar “bozulma”dan ziyade dilin sapma eğilimli dinamikleridir.

2.4. Sesbilimsel Sapmalar: Özünlü, sesbilimsel sapmaların, konuşulan dilde kullanılmayan herhangi bir sesbirimin ya da değişik bir sesbirimin, kullanılmakta olan bir sesbirimin yerine konulmasıyla yapıldığını belirtmiştir (1982: 79). Çetin ise bu tür sapmaların *ünsüz düşmesi, ünlü ekleme, yöresel ağız özellikleri, ünlü uzatmaları, ünlü düşmeleri* ve *ünlü değişiklikleri* gibi yollarla yapıldığını ifade etmektedir (2004: 173-174).

Aşağıda incelediğimiz metindeki örneklere baktığımızda, yazarın, konuşma dilini yazıya yansıtmak amacıyla yaptığını düşündüğümüz bu tür sapmaların genellikle anlamsız birtakım seslerin bir araya getirilmesiyle ünlü ya da ünsüz uzatmaları şeklinde karşımıza çıktığını görüyoruz. (20) ve (21)'de ünlü ve ünsüz uzatmaları şeklinde karşımıza çıkan biçimler her ne kadar şimdiye kadar yapılmış tasniflere istinaden sesbilimsel sapmalar başlığı altında ele alınsa da bunlar aslında parçalarüstü bir bürün olan vurguyu yazıya yansıtan örneklerdir.

(20) “Horlarsam burnumu tutar mısınız? Burnumu... tutar mısınız, lütfennn?.. Burnumuuuuummm...” (: 16).

(21) Korkudan aklını kaçıracağı: “Haaaaaeyyyiaaaaaaaahhhhhhhiaaaaa!!!” (: 131)

(22) Suratına bir atmaca saldırıyormuş gibi sapıkça güldü: “Huo hiho noha houva v ava va!” (: 230).

2.5. Yazımsal Sapmalar: Sözcüklerin yazımında başvurulan değişiklikler yazımsal sapma olarak değerlendirilir ve bunlar genel olarak şiir dilinde özel isimlerin küçük harfle başlatılması, küçük harflerin yerine büyük harflerin kullanılması, sözcükler veya dizeler arasında alışılmamış boşluklar bırakılması şeklinde örneklendirilir (Aksan 2006: 181-182; Günay 2007: 300; Yaylı 2006: 75 vs.). Aşağıda incelediğimiz eserlerdeki örneklere baktığımızda (23)'te özel ad olmayan *tema*'dan sonra gelen *kesme işareti*; (25) ve (26)'da bağlamdan

anlaşılacağı üzere *hak etmek* “bir emek karşılığı hakkı olan şeyi elde etmek, hak kazanmak”⁶ anlamında kullanılan sözcüğün, *hakketmek* “1. -i, -e maden, ağaç, taş üzerine elle yazı veya şekil oymak; 2. -i yazı ve şekilleri kazıyarak silmek”⁷ şeklinde yazılması dikkat çekici yazımsal sapma örnekleridir.

(23) *Baudrillard’ın felsefi markajı, kavranması güç bir komedi tema’sıdır* (: 156).

(24) *Nerden baksanız 60 senelik bir Omega’ydı bu* (: 205).

(25) *Bu ücreti hakketmek için yapması gereken de ölmektir!...* (: 209).

(26) *Nuh bu kadarını hakketmiyordu* (: 145).

(24)’te “nerden” örneğinde olduğu gibi sapma ile ilgili yapılan pek çok çalışmada *n’aptın, nerye, bağrıyor* gibi ünlü düşmelerinin gerçekleştiği sözcükler yazımsal sapma başlığı altında ele alındığından biz de genel kanaate uyarak bunları bu çerçevede inceledik. Ancak bilindiği gibi vurgusuz orta hecede bu ses düşer ve bu, Türkçenin değişme dinamiklerinden biridir. Dil imladan önce gelir, yani bu durum söyleyişle ilgili bir gelişmedir. Hatta Büyük Türkçe Sözlük’te her iki biçime de rastlanmaktadır: *nereden/nerden*. Yani kısaca biz, bu tür örneklerin, sapmadan ziyade Türkçenin değişme dinamiklerinden biri olduğu kanaatindeyiz.

(25) ve (26)’da *hakketmek* şeklinde yazılan sözcük iletişimi bozduğu için dilbilgisel açıdan kabul edilebilir bir şey değildir. Çünkü *hak etmek* ve *hakketmek* iki ayrı Arapça birleşiktir ve burada gerçekleşen olay aslında sözcüğün yanlış kullanılması yönünde yapılmış bir ifade sapmasıdır.

2.6. Bölgesel Sapmalar: Yazımsal bir eserde anlatılmak istenen konunun standart dilin dışına çıkılarak birtakım bölgesel sözcükler kullanılarak okuyucuya yansıtılmasıdır. Standart dilde de yer yer rastlasak da incelediğimiz eserde karşılaştığımız *ufarak* sözcüğünü bölgesel sapma türüne örnek gösterebiliriz:

(27) *Ah Pembecik, nasıl da ufarak, cimcime, dörtgöz bir kızcağızdı* (: 52).

ufarak: “ufakça, az ufak” (TTAS); TS Ø; *ufarak*; *ufârek*; *ufağrek* “ufakça, az ufak” [Düzce- Bolu – Samsun - Balıkesir] (DS 4024b) < *ufak+rak* < *ufak* < *uvak* < ET *uvşak* < **uvşu-* (EDPT 16a).

2.7. Kesimsel Sapmalar: Bölgesel sapmalarda olduğu gibi yine standart dilin dışına çıkılarak genellikle aynı uğraşa sahip farklı kesimler tarafından kullanılan sözcüklerin oluşturduğu sapma türüdür. Doktorlar, mühendisler ve ticaretle uğraşanlar gibi belli bir meslekî grubun kullandığı sözcükler ve bunların standart dilde kullanılan sözcükler ile kıyaslanmasıyla oluşturdukları sapma bu türe örnek teşkil eder. Yazarın da eserinde kullanmış olduğu *malpighi* sözcüğü “üreyen tabaka”, *melanin* “deriye renk veren bir tür pigment” anlamlarında biyoloji alanına ait iken, *hötöröf* “eşcinsel”, *marizlemek* “dayak atmak”, *şavalak* “aptal” ise argo sözcüklerdir. Bunlarla birlikte *eroin*, *ecstasy*, *joint*, *kokain*; *labrador*, *buldog*, *kangal*, *spanyel*, *grifon*, *doberman*, *St. Bernard*, *dupuy*, *otter*, *sergio*, *polski* ve *apiko*, *vardakosta* sözcüklerinin bir arada kullanımı da bu sapmayı örnekler niteliktedir.

(28) *Malpighi tabakasında melanin pigmenti sentezlenen herhangi biri olsaydım, gözlerime sürme çekmemi çoğu kimse hoş karşılayacaktı* (: 17).

(29) *Seni faşist hötöröf...* (: 126)

(30) *Onu marizlemek hiç de zor olmayacaktı* (: 131).

⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=hak%20etmek&cesit=2&guid=TDK.GTS.53c9704d1d8999.84834455

⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.542567892e4269.62401644

(31) Hattâ bazı şavalaklar, kendilerin Afili Filintalar'ın şefi, genel sekreteri, genel sözcüsü filan ilan edip çeteye üye kaydetmeye başlamışlardı (: 132).

(32) Belki de eroini burun yoluyla alıyordum. Ecstasy hapları yutuyor olmam ihtimali daha yüksekti. Joint tütürüyor da olabilirdim. Kokain? Henüz erkendi (: 154).

(33) Labradorlar, Buldoglar, Kangallar, spanyeller, grifonlar, dobermanlar, St. Bernardlar, dupuylar, otterler, sergiolar, polskiler... 200'den fazla köpek türü olduğu biliniyor (: 200).

(34) Yemekli defile var sanki; herifler apiko, hatunlar vardakosta (: 253).

2.8. Tarihsel Dönem Sapmaları: Yazar veya şairlerin eserlerinde, anlatımı kuvvetlendirmek, tarihsel dönemlere gönderme yapmak veya dikkat çekmek gibi sebeplerle günümüz Türkçesindeki bazı sözcükler yerine Türkçenin tarihsel dönemlerinden herhangi birinde kullanılmış karşılıklarını tercih etmesidir. Aşağıda, (35)'te Osmanlı sahasında sıklıkla kullanılmış olan Arapça *lâ'ala-t-ta'ÿîn* > *lalettayin* ve (37)'de Farsça bir tamlama olan *lend-i hâr* > *lenduha* incelediğimiz romanda kullanılan tarihsel sapma örnekleridir. Ayrıca (36)'da Nedim'e ait bir gazelden alınmış olan beyit ise bütünüyle bir tarihsel sapma örneğidir.

(35) Aynadan gözlerimi kaçırarak, lalettayin hareketlerle saçlarımı hafifçe ıslatıp düzelttim ve tuvaletten tüydüm (: 101).

lalettayin: Ar. "belirsiz, gelişigüzel", "ta'ÿîn ve tahşîş etmeksizin" (Kamus-i Türki 2009: 1230b) <

lâ + Ôala + el + ta'ÿîn

yok üzerine ön takı belirleme, atama

(36) "Bu şehir-i Sitanbul ki bî mislû behâdır
Bir sengine tüm Sicilya mülkü fedâdır" (: 184).

(37) Hemen ayağımı uzatıp çelme takarak ebleh lenduhaya yeri öptürüyorum (: 191).

2.9. Deyimsel sapmalar: Önceden bilinen ve kamuya ya da kişilere ait bazı metin parçalarının kısmen ya da tamamen değiştirilmesi ödünç metinlere müdahale şeklinde tanımlanmaktadır (Çetin 2009: 184). Buna göre yazar, toplumun ortak ürünü olan deyimler, atasözleri veya kalıp ifadelere, sözcüklerin yerlerini değiştirerek veya bilinen sözcüklerin yerine başka sözcük koyarak bir amaç doğrultusunda müdahalede bulunabilir. İncelediğimiz romanda bu müdahale deyimler üzerine olmuştur. Bu bakımdan biz bu konuyu *ödünç metinlere müdahale* adı altında değil, *deyimisel sapmalar* şeklinde inceleyeceğiz. Aşağıdaki örneklerde (38)'de *taşımaya su ile değirmeni döndürmek* deyimini, zannımızca bağlam gereği vampirlerden söz ettiği için *taşımaya kan ile değirmeni döndürmek* ve (39)'da *aklından zoru olmak* deyimini *burnundan zoru olmak* şeklinde değiştirilmiştir. (40)'ta ise *hapı yutmak* deyiminde *hap* sözcüğü zengin kavram alanlarından yararlanmak üzere argotik bir öge olan *b.k* sözcüğü ile değiştirilmiştir:

(38) kan ile değirmeni döndürmeye çalışıyorlar! (: 113).

(39) Burnundan zoru mu var?! (: 193).

(40) "Kurban, b.ku yuttuk birader, sana geliyorum." (: 91).

3. Sonuç

Sözcüklerin ses, biçim ve anlam özelliklerinde bilinçli olarak değişikliğe gidilmesi onları ses ve anlam açısından etkili kılarak, okuyucunun zihninde yeni yapılar oluşturur. Böylece dilin

alışılmış düzeninin dışına çıkılarak, duygu değeri ağır basan ve iletişimden ziyade sezdirimsel boyutu ön planda olan bir yapı kurulur. Yani yazar kendini sürekli yineleyen konuşma dilini değil, her okumada farklı anlamlar kazanan ve böylece alışılmışın dışına çıkan sözcüklerin oluşturduğu çok işlevli bir imge olan dili kullanır. Böylece araç olmaktan çıkıp amaç hâline gelen dile okuyucu ve dinleyici yeni tasarımlar, imgeler ve duygu değerleri yükler. Bu da sapmayı kullanan yazarın amacının, dilde kullanılan sözcüklerde herhangi bir anlamsal ya da biçimsel sınırlama olmaksızın, eserde her okuyucunun istediği anlamı bulması yönünde yorumlanabilir. Menteş de bütün sapma türlerine yer vermenin yanı sıra eserini neredeyse anlamsal sapmalar üzerine bina ederek karmaşık bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Sözcükleri, alışılmamış ifadeler içinde kullanarak dilin anlatım olanaklarını zenginleştirmiş, dil birliklerinde yaptığı çeşitli anlam veya görev değişiklikleriyle de geleneksel kalıpların dışına çıkmıştır. Yazarın, edebiyatın haricinde felsefe, sosyal psikoloji, tarih, ekonomi, antropoloji, sinema, tiyatro, resim, mimari gibi disiplin ve sanatlarla da yakından ilgilendiğini eserinde sık sık kullandığı kesimsel, tarihsel dönem sapmalarından anlamaktayız. Ancak, bizim bu çalışmadaki amacımız yazarın edebi kişiliğini öne çıkarmak değil, dilbilimsel bakış açısıyla eserde kullanılan dil malzemesini sözcük, ses, biçim, anlam gibi çeşitli boyutlarıyla sunmak, dilin dinamizmini vurgulamaktır.

Kısaltmalar

DS: Derleme Sözlüğü

EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish

KB : Kutadgu Bilig

Mel. : Melioranski

Muh.: İbn Muhannâ

Rumi: Firdevsî-i Rûmî-Süleymân-nâme-i Kebîr

Qutb. : Kutb al-Din Şîrâzî

TS: Tarama Sözlüğü

TTS IV: Tanıklariyle Tarama Sözlüğü IV

Kaynakça

Akpınar, S.ve Gökşen, E. (2012). Sapma Ekseninde Günlük Dil ve Şiir Dili Etkileşimi. 5. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, 19-22 Aralık 2012, Denizli. Pamukkale Üniversitesi.

Aksan, D. (2006). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınevi.

Chomsky, N. (2002). *Syntactic Structures*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford.

Çetin, N. (2004). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.

Demir, N. (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Yaz 2012 / 62: 97-118.

- Derleme Sözlüğü XI U-Z (1979). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Geçgel, H. (2004). İkinci Yeni Şiirinde Sapmalar. *Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 17-19 Haziran: 1-12.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual
- Harmancı, A. (2013). Cemal Süreya Şiirinde Dil Sapmaları. *Turkish Studies* 8/4 Yaz 2013: 909-918.
- Leech, G. N. (1969). *A Linguistic Guide to English Poetry*. Longman, London.
- Levin, S. R. (1965). *Linguistic Structures in Poetry*. The Hague: Mouton.
- Menteş, M. (2012). *Dublörün Dilemması*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özünlü, Ü. (1982). Şiir Dilinde Sapmalar. *Türk Dili*, 45: 77-85.
- Özünlü, Ü. (1997). *Edebiyatta Dil Kullanımları*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Sâmi, Ş. (2009). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları
- Tarama Sözlüğü V O-T. (1971). Ankara: TDK.
- Tunalı, İ. (1987), *Aristoteles, Poetika*. (çeviri). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalçın, M. (2010), *Şiirin Ortak Paydası*, İkaros Yayınları, İstanbul.
- Yaylı, D. (2006). Haydar Ergülen'in 40 Şiir ve Bir... 'inde Sapmalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Dergisi*, 16: 73-81.
- Yılmaz, E. ve Demir, N. (2010). *Türk Dili.Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Nobel.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.muzikname.com/2014/04/eflatun-asklambac-sark-sozleri.html>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54240314d2ef66.50640438

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.542567892e4269.62401644

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=hak%20etmek&cesit=2&guid=TDK.GTS.53c9704d1d8999.84834455